

Christopher G. A. Bryant, Henk A. Becker (eds.): What has Sociology Achieved?

London, The Macmillan Press Ltd. 1990, 260 s.

Čeho dosáhla sociologie? Pod tímto titulkem vyšla nedávno kniha pod redakcí Ch. G. A. Bryanta a H. A. Beckera, obsahující příspěvky neméně než dvanácti sociologů. Ač plánovaná jako společný holandsko-anglický podnik, výsledná publikace je silně pod dominancí Angličanů, mladších to docentů na novějších univerzitách ve Velké Británii. Proti šesti Britům stojí tři holandsští autoři, a pak jeden Američan, Francouz a Němec, přehlízející každý plody sociologie ve svých vlastních zemích. Regionální přehledy pěti západoevropských zemí však netvoří hlavní obsah knihy: důležitější je první díl, věnovaný přehledu systematickému. Becker a Bryant, kteří se sešli na konferenci o stejném námětu v holandském Noordwijku, usilují o zhodnocení sociologického bádání jak na poli metodologie, tak i teorie. A poněvadž právě ta poslední po smrti Sorokina a Talcotta Parsonse prodělává silně diferencovaný, málo integrovaný růst, je kniha v rukou mladých anglických nadšenců pravým eldorádem všech škol, které dnes sociologii rozdělují a štěpí. Snad není na škodu věnovat na tomto místě těmto směrům více pozornosti, abychom se tak zamysleli nad cestou, kterou se sociologie ubírá, a snad i nad překážkami, které si autoři sami kladou do cesty.

Holandaň Becker je zastáncem "hlavního směru" (mainstream tradition) sociologie, který se dříve nazýval neopozitivistickým, později empiricko-analytickým, a teď prostě analytickým. Ten nehledá více (drže se Hempelových "covering laws") univerzálních zákonitostí, z nichž pomocí syllogismů odvozuje vysvětlení konkrétních jevů, ale přiklání se k myšlení R. Boudona hledá místní či partiální zákonitosti a buduje modely spíše biologického typu (Becker cituje hlavně R. Boudona, *La place du désordre*, Paris 1984, přeloženého do angličtiny pod zcela jiným titul-

kem, *Theories of Social Change: a Critical Approach*, Cambridge 1986). Inspirací k výzkumu je mu, dle jeho názoru, již standardizovaný model aplikovaných věd. Metaparadigma užitých věd usiluje dle Beckera vždy o intervenci zmírňující buď lidské útrapy (nespravedlnost, křivdy), nebo neefektivnost (mrhání prameny, nevyspělost, atp.). Čtyři příklady výzkumu odpovídajícího všem těmto kritériím, autor udává:

1) Výzkum velkých organizací jak ve vládě, tak i v průmyslu, jak jej propagoval Peter Blau v USA (P. Blau a P. A. Schoenherr, *The Structure of Organizations*, New York 1971, P. Blau a J. E. Schwartz, *Crosscutting Social Circles: Testing a Macrostructural Theory of Intergroup Relations*, Orlando, Academic Press 1988) a Horst Kern a Michael Schumann v Německu (*Das Ende der Arbeitsteilung?* Mnichov, Beck 1984). Autor odvozuje z těchto spisů axiomatickou teorii o vztahu velikosti organizace k strukturální diferenciaci a k požadavkům, které tato na vedení klade.

(2) Jako druhý příklad udává Becker výzkum sociální mobility, jak byl v Anglii zahájen J. Goldthorpem a jeho skupinou (*Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*, Oxford 1980; též J. H. Goldthorpe et al. *The Affluent Worker*), jenž našel hlavně ocenění v jiných publikacích zabývajících se současným stavem sociologie (J. F. Short (ed.), *The State of Sociology. Problems and Prospects*, Beverly Hills, Sage 1981; T. Bottomore, S. Nowak, M. Sokolowska (eds.) *Sociology: the State of the Art*, Beverly Hills, Sage 1982).

3) Třetí přínos k našemu poznání vidí Becker ve známé studii E. M. Rogerse o tom, jak se nové poznatky šíří společnostmi (*Diffusion of Innovations*, Glencoe, Ill. 1983), která buduje ne na jednotlivém výzkumu, ale bere výzkumy samy za bázi ke generalizacím. Becker přejímá od Rogerse náhled, že sociologické zákonitosti jsou jen středního dopadu ("middle range theories"), a odvozuje od něj svou teorii intervence: jak šíří sociální změnu mezi obyvatelstvem.

4) Konečně výzkum o setrvačnosti a strukturální změně ve společnosti. Vedle mé vlastní knihy uvádí Becker zajímavou studii Blaua a Schwartze přinášející poznatky o tom, jak sociální kontakty (sňatky!) závisí na heterogenitě společnosti, velikosti místních skupin a stupni sociální nerovnosti.

Toto nejsou jediné výzkumy, o něž se autor ve svých více než padesáti referencích opírá. Pokud se sociologické teorie týče, vidí však jen dva hlavní směry: a) teorie institucionalizace, skoro Durkheimovsky popisující sociální jevy jako prostě dané, a individua jako produkty sociálního prostředí; a b) abstraktní teorie užitku ("utility theory"), v níž sociologie překračuje své hranice a blíží se ekonomice, i s jejím dilematem kauzálního výkladu vs. závazné preskripce racionálního jednání.

Vedle Backera, nejstaršího profesora sociologie na univerzitě v Utrechtu, zastává druhý redaktor, Christopher G. A. Bryant, profesor sociologie a antropologie na malé univerzitě v Salfordu, zcela odlišné stanovisko. K překvapení čtenářů zvyklých na tradiční empiricismus Britů, hlásí se Bryant k post-empiricistické filozofii sociálních věd. V tomhle ohledu nestojí osamocen. Odvolává se na profesorku sociální filozofie, Mary Hessen (hlavně její dílo *Revolutions and Reconstructions in the Philosophy of Science*, Brighton 1980), která zase, snad jinak nebylo možné, předává Angličanům myšlenky Jürgen Habermase, pozdě do angličtiny přeloženého. Čtyři citáždostivé díly J. C. Alexandra (*Theoretical Logic in Sociology*, London 1982-1984) jsou také citovány na podporu post-empiricistického stanoviska: hlavním pojítkem je pojem interpretace, důraz na skutečnost, že výpovědi o společnosti jsou otázkou jazyka. Ve své kapitole o vývoji sociologické teorie po roce 1950, Bryant klade důraz na "linguistic turn" moderních autorů studujících dějiny sociologie, těžko přeložitelný výraz, snad "lingvistic-ká emfáze", která se u Wittgensteina uctívajících britských sociálních filozofů ujala.

Není divu, že Bryant také uvádí "double hermeneutics" jako jeden z význačných poznatků sociologie, odvolává se přímo na Giddense, a zase na jeho pramen, Schütze: naše sociologické pojmy nemohou být stan-

dardizovány, neb jsou zakotveny ve věčně se měnící denní řeči; kritický sociolog musí interpretovat jak jazykový akt badatele vysvětlujícího společnost, tak akt společnosti, vysvětlující popis a interpretaci sociologa samého. Tím, že pojmy ztratí svůj "fundamentalistický" význam, otupí se dle Bryanta protiklady mezi přirodními a sociálními vědami, nemluvě o protikladu mezi hermeneutickým a analytickým pojetím sociologie samé (s. 88). Tuto pohodu však sociolog dosáhne jen poté, co se probojoval jinými předsudky, tj. dle Bryanta zbytky ortodoxního myšlení strukturálního funkcionalismu. Musí zahrnout noetické pokusy, datující se už od Descartesa, najít objektivní fundamenty vědecké pravdy. "Objektivismus", "realismus" a "fundamentalismus" jsou všechno zavřené-hodné pojmy, jichž se moderní myslitel typu Christophera Bryanta štítí, aby dosáhl svůj ideál postempirické, lingvisticky orientované sociologie, jež, a to je ještě novinka, má též být silně "morálně orientována".

Kritického čtenáře snad ani moc nepřekvapí, že mezi asi 80 autorovými referencemi se stěží vyskytne jedna poukazující na konkrétní sociologický výzkum: sociální filozofové a historici sociálních věd zcela převládají. Není pak divu, že i ostatní britští autoři, pozvaní do svazku, jsou spíše zastánci filozofických škol, než sociologičtí badatelé. Jedním z prvních je pak Robin Williams, docent v oddělení pro sociologii a sociální politiku na univerzitě v Durhamu. I on sleduje všeobecnou explicitně stanovenou (implicitně však potíranou) směrnicí knihy: dosáhnout syntézy jednotlivých škol a poukázat na kumulativní růst našeho poznání.

Jsa však zastáncem interpretativní sociologie ("interpretivist sociology"), autor shledává potíže nalézt linii v hermeneutické sociologii, pokud tato usiluje se stát progresivní disciplínou ("the utilisation of hermeneutics as a part of progressivist enterprise", s. 50). Jinak ve své eseji "Od kognitivního stylu k substantivnímu obsahu" hlásá fundamentalismus, který právě Bryant potírá. V přehledné tabulce přejaté od Baldamuse charakterizuje rozdíly mezi pozitivistickým a fenomenologickým "sociologickým stylem", aby pak upadl v přehled známých "velikánů" tohoto směru: Schütze, Winche, Cicourela,

Bergera a Luckmanna, Garfinkela a ještě svého času módního historika vědy, T. Kuhna. Vyčítá sice Winchovi, že vlastně popírá sociologii právo na existenci ("sociology is misbegotten epistemology"), sám však Winchův paradox nedokáže překonat a přichází k závěru, že interpretativní sociologie právě znamená pokrok sociologie v tom, že zlepšila naše pochopení ("understanding") pro zanedbané aspekty sociální reality: její subjektivnost, reflexivnost a symbolickou podstatu ("contents").

Uvědomujeme si prý lépe skutečnost, že hranice mezi sociologií a filozofií mizí v daném historickém momentu. Tedy, abychom se vrátili k paradoxu P. Winche, sociologie zase není schopna definovat (a studovat!) je-li modlitba to, co říká zpupný farizej, anebo to, co šeptá pokorný, kající se celník.

Stephen Mennell, docent v oddělení sociologie na univerzitě v Exeteru, nám podává přehled výsledků "historické sociologie". Přiklání se k názoru Norberta Eliase, že sociologie se neprávem více a více uchyluje do přítomnosti, a rozlišuje kriticky mezi "sociologií minulosti" a sociologií, která studuje strukturované procesy dlouhodobého vývoje. Ta první je snad historickou sociologií v užším slova smyslu: patří sem *Social Origins of Dictatorship and Democracy* Barringtona Moora (1966), *States and Social Revolutions* Thedy Skocpolové (1979), *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II.* F. Braudela. Autor cituje tohoto francouzského historika anglicky, z vydání z roku 1976, ale i méně známí autoři jako K. T. Erikson, L. Davidoff, S. Cohen aj.

Funkce této sociologie je zejména komparativní; podává alternativy našim vlastním situacím a procesům. K druhé skupině počítá autor *The Modern World-System I.* Wallersteina (1974, 1980), *Growth Recurring* E. L. Jonese (1988), *Europe and the People without History* E. Wolfa (1982) a, m.j., *The Pursuit of Power* W. McNeilla (1982). Je nápadné, že se autor neomezuje na sociologii, ale cituje vedle historiků také sociální antropology. Z marxistů jmenuje zejména *Passage from Antiquity to Feudalism* Perryho Andersona (1974). Mennel však je kritický vůči pokusům vysvětlit vývojové procesy

monokauzálně; brání se též myšlence, že historie studuje jedinečné, neopakovatelné, a tudíž i negeneralizovatelné jevy. Problém vidí spíše v tom, že historikové nejsou zvyklí abstraktně myslet. A tak kritika Karla Poppa (*The Poverty of Historicism*, 1957) postihuje nejen historickou předikci, tj. předpověď budoucnosti, ale i historickou retro-dikci, to je výklad ex post, proč se dělo, jak se dělo. Jinak je Mennell velmi skromný, pokud se výsledků a možností celého oboru týče: "historická sociologie může doufat, že ovlivní způsob, kterým lidé vnímají, setřásá z nich staré předsudky a učí je dívat se nově na svět. Ale je to pomalý proces" (str. 66).

Výsledky sociologické metodologie také přehlíží Angličan, Peter Abell, profesor sociologie na univerzitě v Surrey. Je oprávněně velmi pozitivní, poukazuje na zlepšení jak kvalitativního, tak kvantitativního přístupu k sociální skutečnosti. Jediné, co by recenzent snad mohl namítnout, je, že vývoj všeho toho měření a škálování, konstruování kauzálních a strukturálních modelů, komunikačních sítí a simulace, nelze přičíst jen sociologii, ale i ostatním vědám: psychologii, ekonomice, biologii (a lékařské vědě), ruku v ruce, ovšem, s matematickou statistikou. Abell má výhrady ke svým teoretizujícím kolegům: "Sociální teorie (v praxi povětšinou metateorie) zcela opomněla sledovat vývoj technik a metod ("to keep abreast of technical developments"), a "teoretikové" stále ještě operují v převážně kvazi-filozofickém myšlenkovém kádru, vyhýbajíce se logickým propozicím. Vskutku, dle mého názoru, sociální teorie je druh frivolní aktivity, která, bohužel, přitahuje mnohé mladé sociology. Má velkou prestiž ("glamour"), ale málo obsahu ("substance") - často pouze opakuje staré argumenty novými slovy" (s. 110). Toto je ostrá kritika, vztahující se na všechny příspěvky k teoretické části knihy, s výjimkou Beckerovy analytické sociologie; co si počít s metodologií, jsme-li "post-empiriky"? A co se škálováním, statistickými testy a modely všeho druhu při hermeneutickém studiu ("whatever it may be", přidal bych anglicky), nebo při studiu společnosti v sedmáctém století? A ještě jedno varování vyplývá kritickým čtenářům výsledků metodologie: neklaďme důraz na dichotomii

kvalitativní-kvantitativní! Moderní logika, práce s počítači ukazují relativnost rozdílu mezi nominálními škálami a škálami vyššího typu, učí nás též klasifikovat a aplikovat na kvalitativní proměnné log-lineární modely (namísto modelů lineárních).

Pokud se kritiky týče, mohli bychom zůstat u Abella samého.

Silnou i slabou stránkou knihy je, že nechává jednotlivé příspěvky vedle sebe, přes protichůdné názory v nich obsažené.

Nedostatek jednoty se mstí v druhé, geografické části, přehlízející výsledky sociologie v Americe, v Británii, ve Francii, v Německu a v Holandsku. Redaktoři měli smůlu, že N. C. Mullins, který měl psát o americké sociologii, při práci zemřel. Věnovali mu sice celou knihu, ale jeho nenahradili. A tak čtenář čte jen torzo, několik poznámek o výuce sociologie v USA a o šancích sociologů na pracovním trhu. John Eldridge má přidělený zase dvojnásobný prostor, aby popsal situaci v Británii. Philippe Bernoux odbočuje od popisu organizačního zakotvení sociologie a zmiňuje se o přínosu P. Bourdieu, G. Friedmana, M. Croziera, A. Touraina, R. Boudona a jejich žáků a spolupracovníků. Ansgar Weymann zase věnuje převážně pozornost organizačnímu zakotvení sociologie v Německu, přes slibný titlek, že

hodlá jednat i o "paradigmatické strukturu" německé sociologie. A holandský teoretik Leo Laeyendecker sice píše i o studentské revoltě koncem šedesátých let a o reorganizaci sociologie po ní, všimá si teoretického rozštěpení holandské sociologie ("figurativní" vs. "explikativní"), ale opomíjí metodologii a výsledky empirických výzkumů a jejich organizačních zakotvení (např. výborný Úřad pro sociálně-kulturní plánování). Upouštíme však od podrobné analýzy jednotlivých příspěvků, v našem již poněkud rozrostlém přehledu.

Závěrem jen toto: 260 stran čítající kniha stojí jistě za přečtení a promyšlení. Sociologický čtenář si při ní může ujasnit, kde sám stojí. Její titlek je trochu pochybný: nepřináší výsledky sociologického bádání a konkrétní práce, spíše přehled metateoretického myšlení (tj. převážně filozoficky zaměřeného na ustavení sociologie jako vědy), jak toto bují zejména u mladších, vlastní individualitu a originalitu zdůrazňujících britských docentů. Poznatky sociologie načerpáme lépe z odborných časopisů, anebo z výborné *Annual Review of Sociology*, vycházející jednou za rok v Palo Alto v Kalifornii a přinášející přehled sociologického bádání i myšlení, v jejím pestrém (ale konkrétním) rozčlenění.

Ivan Gaďourek

Ilja Šrubar: Kosmion. Die Genese der pragmatischen Lebenswelttheorie von Alfred Schütz und ihr anthropologischer Hintergrund. (Kosmion. Geneze pragmatické teorie životního světa Alfreda Schütze a její antropologické pozadí).

Frankfurt am Main, Suhrkamp 1988, 350 s.

Autor recenzované práce se narodil v Čechách jako Ilja Šrubař. Vystudoval filozofii a sociologii na filozofické fakultě UK v Praze, později doplnil a rozšířil svá studia ve Frankfurtu nad Mohanem a pak se profesionálně uplatnil na univerzitě v Kostnici na fakultě sociálně vědní. Je zároveň tajemníkem Sociálně vědního archívu téže univerzity. Tento archív soustřeďuje materiály, dokumenty filozofů a sociologů, kteří byli nuceni odejít z nacistického Německa do emigrace.

Jsou zde zařazeny i takové osobnosti jako M. Weber nebo G. H. Mead, jejichž dílo souvisí s převládajícími teoretickými a metodologickými problémy filozofů a sociologů, kteří působili v emigraci. Recenzovaný spis předložil dr. Šrubař na jmenované univerzitě k habilitaci.

I. Šrubař uvádí recenzovanou práci předběžnou poznámkou. Celá práce je rozdělena na šest kapitol. Ke každé kapitole patří ještě podrobné poznámky, práce obsahuje i biografický přehled o A. Schützovi, seznam publikovaných a nejdůležitějších nepublikovaných spisů a prací A. Schütze v chronologickém pořadí jejich vzniku. Připojeny jsou seznam citovaných a neuveřejněných textů A. Schütze, rozsáhlý seznam citované literatury, jmenný a věcný rejstřík.

Ve stručné předběžné poznámce autor vysvětluje málo známý termín Kosmion, kte-